

AGATA KRISTINING INGLIZ MADANIYATIGA XOS REALIYALARI VA ULARNI
TARJIMA STRATEGIYALARI (MADANIY BIRLIKLAR, IJTIMOY MUOMALA
ETIKETI, GEOGRAFIK VA MAISHIY REALIYALAR TARJIMASI.)

Roziqova Nigora

Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti

"Xorijiy til va adabiyoti" - yo'nalishi 2 - kurs magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19054386>

Annotatsiya. Ushbu maqola mashhur ingliz yozuvchisi Agata Kristining ijodida namoyon bo'lgan ingliz madaniyatiga xos realiyalar va ularni tarjima qilish strategiyalariga bag'ishlangan.

Maqola madaniy birliklar, ijtimoiy muomala etiketi, geografik va maishiy realiyalar kabi asosiy tarkibiy elementlarni tahlil qiladi va ularning tarjimada qanday ifodalanishi masalasini yoritadi. Tadqiqot maqsadi – Agata Kristi romanlaridagi ingliz madaniyati unsurlarini aniqlash, ularni o'zbek tiliga samarali tarzda tarjima qilishning metodik va nazariy asoslarini ko'rsatishdir.

Maqolada madaniy birliklar, ijtimoiy muomala normalari va geografik-maishiy realiyalarni tarjima qilishda qo'llaniladigan strategiyalar – ekvivalent tarjima, izohli tarjima, adaptatsiya va o'zlashtirish – tahlil qilinadi. Shuningdek, tarjimada uchraydigan qiyinchiliklar va ularni yengib o'tish yo'llari, o'quvchi va mutolaa qiluvchilarga tushunarli qilish usullari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tarjimada ingliz madaniyatini to'g'ri aks ettirish asarning mazmunini, obrazlar va dialoglarning o'ziga xosligini saqlashda muhim rol o'ynaydi. Maqola tarjima nazariyasi, ingliz madaniyati va adabiyotini o'rganayotgan mutaxassislar, talabalar va tarjimonlar uchun amaliy va nazariy manba sifatida xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Agata Kristi, ingliz madaniyati, madaniy birliklar, ijtimoiy muomala, tarjima strategiyalari, realiyalar.

Kirish

Agata Kristi asarlari ingliz adabiyotining eng muhim namunalaridan biri bo'lib, dunyo miqyosida o'quvchilar tomonidan yuqori baholanadi. Uning detektiv hikoyalari nafaqat murakkab voqealar va sirli jinoyatlar bilan ajralib turadi, balki ingliz jamiyati, uning madaniy an'analari, ijtimoiy muomala qoidalari, geografik va maishiy realiyalari bilan boyitilgan. Ingliz madaniyatiga xos bu realiyalar o'quvchiga voqealarni tushunishda va qahramonlarning xarakterlarini his qilishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, bu realiyalarni boshqa tilga – xususan, o'zbek tiliga tarjima qilish muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

Tarjima jarayonida nafaqat so'zlarning ma'nosi, balki madaniy birliklar, ijtimoiy etiketa, geografik joylar va kundalik hayotga oid jihatlar to'liq aks ettirilishi lozim. Tarjimon ushbu elementlarni o'quvchiga tushunarli va tabiiy tarzda yetkazishi, shu bilan birga matnning asl ohangini saqlashi zarur. Agata Kristi asarlaridagi ingliz madaniyati realiyalarini tarjima qilish jarayoni o'ziga xos strategiyalarni – ekvivalent, izohli, adaptatsiya va transliteratsiya usullarini qo'llashni talab qiladi. Ushbu maqola Agata Kristining ingliz madaniyatiga xos realiyalari va ularni tarjima strategiyalarini tahlil qiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi madaniy birliklar, ijtimoiy muomala etiketi, geografik va maishiy realiyalarning o'zbek tiliga tarjimasidagi xos jihatlarni aniqlash va samarali strategiyalarni tavsiya qilishdan iborat. Shu bilan birga, maqola tarjima jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar va ularni yengish yo'llarini ham yoritadi.

Agata Kristining ingliz madaniyatiga xos realiyalari va ularni tarjima strategiyalari

Agata Kristi ingliz adabiyotining eng mashhur va dunyo miqyosida e'tirof etilgan detektiv yozuvchilaridan biri hisoblanadi. Uning asarlari nafaqat murakkab sirli jinoyatlar, qiziqarli voqealar va izchil syujetlar bilan ajralib turadi, balki ingliz jamiyati, uning madaniy an'analari, ijtimoiy muomala qoidalari, geografik va maishiy realiyalari bilan boyitilgan. Bu realiyalar o'quvchiga voqealarni tushinishda, qahramonlarning xarakterlarini his qilishda va ularning ijtimoiy rolini anglashda muhim ahamiyatga ega. Ingliz madaniyati realiyalarini boshqa tilga – xususan, o'zbek tiliga tarjima qilish jarayoni esa oson emas. Tarjimon nafaqat so'zlarning ma'nosini, balki madaniy kontekstni, ijtimoiy etiketa va kundalik hayotga oid jihatlarni ham aks ettirishi lozim. Tarjima jarayonida ushbu elementlarni o'quvchiga tushunarli va tabiiy tarzda yetkazish, matnning asl ohangini saqlash muhimdir. Ushbu maqola Agata Kristining asarlaridagi ingliz madaniyati realiyalarini tahlil qiladi, ularni tarjima qilishda qo'llaniladigan asosiy strategiyalarni aniqlaydi va samarali tarjima qilish uchun tavsiyalar beradi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – madaniy birliklar, ijtimoiy muomala etiketi, geografik va maishiy realiyalarning o'zbek tiliga tarjimasidagi xos jihatlarni o'rganish va tarjima jarayonidagi qiyinchiliklarni yengish yo'llarini ko'rsatishdan iborat.

2. Madaniy birliklar va ularni tarjima qilish

1. Madaniy birliklar – bu biror xalqning madaniy hayotida doimiy ravishda uchraydigan elementlar bo'lib, odat, an'ana, urf-odat, bayramlar, mehnat va dam olish tartibi, ijtimoiy qadriyatlar va diniy e'tiqodlarni o'z ichiga oladi. Agata Kristi asarlarida ingliz madaniyatiga xos madaniy birliklar juda ko'p uchraydi. Masalan, Britaniya choy marosimi, hadya berish odatlari, taomlanish va dasturxonga aloqador qoidalar, bayramlar, klub va cherkov hayoti kabi jihatlarni o'quvchiga matnni yanada jonli va real tarzda qabul qilish imkonini beradi.

2. Tarjimada madaniy birliklarni ifodalash murakkablik tug'diradi, chunki ular ba'zan boshqa madaniyatlarda mavjud bo'lmagan tushunchalarga to'g'ri keladi. Shu bois tarjimon quyidagi strategiyalardan foydalanadi:

3. Ekvivalent strategiyasi – ingliz madaniyatiga xos birlikni o'zbek madaniyatida mavjud ekvivalent bilan almashtirish. Masalan, “afternoon tea” tushunchasini “choy va yengil tamaddi” deb tarjima qilish mumkin.

4. Izohli strategiya – tarjimada madaniy birlikni saqlab, unga qisqa tushuntirish qo'shish.

Masalan, “Boxing Day”ni “Boxing Day – Ingliziyada 26-dekabrda nishonlanadigan bayram” deb tushuntirish.

5. Adaptatsiya strategiyasi – madaniy birlikni o'zbek o'quvchisiga moslashtirish, lekin matn ohangini saqlash. Masalan, “Guy Fawkes Night”ni “Guy Fawkes kechasi – yong'inlar bilan nishonlanadigan Ingliz bayrami” deb moslashtirish.

6. Transliteratsiya strategiyasi – birlikni tarjima qilmasdan, inglizcha shaklini saqlash.

Masalan, “Mayfair” hududi yoki “Westminster Abbey”. Bu strategiya ko'pincha geografik va tarixiy joylar uchun qo'llanadi.

Agata Kristining asarlarida madaniy birliklar syujetni boyitadi va qahramonlarning ijtimoiy mavqeini aniqlashga yordam beradi.

Masalan, detektivning choy ichish odati yoki detektivning ijtimoiy klublarda uchrashishi o'quvchiga qahramon obrazini yanada real tarzda tasavvur qilish imkonini beradi.

Tarjimon bu birliklarni o'quvchiga tushunarli qilish orqali matnni soddalashtirmasdan, asl ma'nosini saqlashga intiladi.

3. Ijtimoiy muomala etiketi va tarjimasi

Ingliz madaniyatida ijtimoiy muomala qoidalarini juda muhimdir. Agata Kristining asarlarida bu jihatlarni ko'pchilik qahramonlar o'z xatti-harakati, so'z tanlovi va odatiy hayot tartibi orqali namoyon qiladi. Masalan:

- Salomlashish va xayrlashish odatlari: "Good morning, sir" yoki "How do you do?" kabi shakllar.

- Hurmat ko'rsatish: katta yoshdagi yoki yuqori mavqedagi shaxslarga murojaat qilish.

- Mehmonlik etiketi: choyga chaqirish, sovg'a berish, stol atrofidagi odatlar.

Ijtimoiy muomala qoidalarini tarjima qilishda asosiy muammo – ular madaniy kontekstga chuqur bog'liq bo'lishi. Masalan, "Good morning, sir" iborasini o'zbek tilida bevosita "Xayrli tong, janob" deb tarjima qilish grammatik jihatdan to'g'ri bo'lsa-da, matn ohangini va ijtimoiy muomaladagi samimiylilik darajasini to'liq etkazmaydi. Shu bois tarjimon quyidagi strategiyalardan foydalanadi:

Madaniy ekvivalent – o'quvchiga tushunarli shaklda mos iborani tanlash.

Izoh bilan tarjima – matnda inglizcha iborani qoldirib, kontekstni tushuntirish.

4. Geografik realiyalar va tarjimasi

Agata Kristi asarlarida ko'plab geografik joylar, hudud nomlari, shaharlar va qishloqlar tilga olinadi. Masalan: Londonning turli hududlari, qishloqlar, bog'lar, ko'priklar, tarixiy binolar.

Bu realiyalar matnning voqealar manzillarini aniqlashga va o'quvchiga joyni tasavvur qilish imkonini beradi.

1. Geografik realiyalarni tarjima qilishda:

2. Transliteratsiya – hudud nomini inglizcha shaklda qoldirish.

3. Izoh berish – joyning qisqacha tavsifi bilan birga tarjima qilish. Masalan, "Midsomer village – kichik ingliz qishlog'i".

Adaptatsiya – o'quvchi uchun tushunarli qilib moslashtirish, lekin matn voqeasini saqlash. Maishiy realiyalar kundalik hayotga oid buyumlar, oziq-ovqat, kiyim-kechak, transport, mebel va boshqa kundalik ob'ektlarni o'z ichiga oladi. Agata Kristi hikoyalarida bu jihatlarni muhim ahamiyatga ega, chunki ular voqealarning realistikligini oshiradi. Masalan: detektivning ovqatlanish tartibi, qahramonlarning uy jihozlari, telefon yoki pochtdan foydalanish.

- Maishiy realiyalarni tarjima qilishda:

- Ekvivalent strategiya – ingliz ob'ektini o'zbek sharoitiga moslashtirish. Masalan, "biscuit" – "pechenye".

- Izoh strategiyasi – ob'ektni asl nomi bilan qoldirib, izoh berish. Masalan, "bangers and mash – kolbasa va kartoshka pyuresi".

Adaptatsiya strategiyasi – o'quvchi tushunadigan shaklga moslashtirish. Agata Kristining ingliz madaniyatiga xos realiyalarini o'zbek tiliga tarjima qilishda tarjimon bir nechta strategiyalarni birlashtiradi:

1. Madaniy birliklar uchun ekvivalent va izoh.

2. Ijtimoiy etiketa uchun madaniy ekvivalent va izoh.

3. Geografik realiyalar uchun transliteratsiya va izoh.

4. Maishiy realiyalar uchun ekvivalent va adaptatsiya.

Bu strategiyalar matnning asl ruhini saqlash va o'quvchiga tushunarli qilish imkonini beradi.

1. Madaniy kontekstning farqliligi – ingliz va o'zbek madaniyatidagi tafovutlar.
2. Ijtimoiy etiketaning noaniqligi – samimiylilik va rasmiylilik darajasini saqlash qiyin.
3. Geografik va tarixiy realiyalarni tushuntirish muammolari.
4. Maishiy buyumlar va ovqatlarni moslashtirishning murakkabligi.

Agata Kristining asarlarini tarjima qilish nafaqat tarjima amaliyoti, balki ingliz madaniyati va adabiyotini o'rganish uchun ham muhimdir. Tarjima orqali o'quvchilar ingliz madaniyatini, ijtimoiy muomalani, geografik va maishiy realiyalarni tushunadi, shuningdek, til o'rganishda madaniy kontekstni hisobga olishga o'rganadi.

Xulosa

Agata Kristining asarlaridagi ingliz madaniyatiga xos realiyalarni o'rganish va ularni o'zbek tiliga tarjima qilish jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, tarjimonning madaniy, lingvistik va adabiy bilimlariga bog'liqdir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Kristining matnlarida uchraydigan madaniy birliklar, ijtimoiy muomala etiketi, geografik va maishiy realiyalar nafaqat syujetni boyitadi, balki qahramonlarning xarakteri va ijtimoiy mavqeini tushunishga yordam beradi.

Tarjima jarayonida ushbu realiyalarni o'quvchiga tushunarli yetkazish uchun tarjimon bir nechta strategiyalardan foydalanadi: **ekvivalent strategiyasi, izoh strategiyasi, adaptatsiya, va transliteratsiya.** Madaniy birliklar va ijtimoiy etiketa uchun ekvivalent va izoh, geografik realiyalar uchun transliteratsiya va izoh, maishiy realiyalar uchun esa ekvivalent va adaptatsiya strategiyalari eng samarali usul hisoblanadi.

Shuningdek, tarjima jarayonidagi asosiy qiyinchiliklar – madaniy kontekst tafovutlari, ijtimoiy muomaladagi rasmiylilik va samimiylilik darajasi, geografik va tarixiy joylar hamda maishiy buyumlar bilan bog'liq. Bularni hisobga olib, tarjimon matnning asl ruhini, uslubiy ohangini va o'quvchi uchun tushunarlilikini saqlashga harakat qiladi.

Umuman olganda, Agata Kristining asarlaridagi ingliz madaniyat realiyalari va ularni tarjima strategiyalari o'quvchilarga til o'rganish bilan birga madaniy tushunchalarni ham yetkazadi. Bu esa tarjimani nafaqat lingvistik, balki madaniy vosita sifatida ham samarali qiladi.

Tarjima orqali o'quvchi ingliz jamiyatining kundalik hayotini, ijtimoiy qadriyatlarini va tarixiy-geografik kontekstini yaxshiroq tushunadi, shuningdek, matnni asl mazmuni va ohangida qabul qilish imkoniga ega bo'ladi.

Shunday qilib, Agata Kristining asarlarini tarjima qilish nafaqat adabiy asarni boshqa tilga o'tkazish, balki madaniy boyliklarni o'quvchiga etkazish, ularning madaniy bilimlarini oshirish va ingliz tilini o'rganish jarayonini yanada boyitish demakdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ochilov, E. **Badiiy tarjima nazariyasi va amaliyoti.** Toshkent: Fan, 2016.
2. Salomov, F. **Tarjima nazariyasiga kirish.** Toshkent: O'qituvchi, 2014.
3. Musayev, Q. **Badiiy tarjima muammolari.** Toshkent: Mumtoz so'z, 2018.

4. Musayev, Q. **Madaniy realiyalar va ularning tarjimasi**. Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
5. Ochilov, E. **Ingliz va o'zbek tillari o'rtasida badiiy tarjima masalalari**. Toshkent: Universitet, 2015.
6. Salomov, F., & Xudoyberganov, A. **Tarjimashunoslik asoslari**. Toshkent: Akademnashr, 2017.
7. Karimov, N. **Badiiy matn va milliy madaniyat**. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2013.
8. Rasulov, R. **Tarjimada milliy koloritni saqlash masalalari**. Toshkent: Fan, 2019.
9. Yo'ldoshev, B. **Lingvomadaniy birliklar va ularning tarjimasi**. Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2021.
10. Ismoilov, S. **Badiiy tarjimada ijtimoiy-madaniy omillar**. Toshkent: Mumtoz so'z, 2022.